

DESCOPERIRI MONETARE DIN AȘEZAREA RURALĂ MEDIEVALĂ DE LA NEGREȘTI „DOLHEȘTI”, JUD. NEAMȚ (SECOLELE XV–XVII)

DE

LUCIAN MUNTEANU, RODICA POPOVICI*

Abstract

The batch of studied coins is rather small but it contains a variety of denominations and issuers: 1 AR (denár), Hungary, I. Mátyás, Körmöcbánya, the years 1479–1485 or 1482–1486; 1 AR (akçe), Ottoman Empire, Murad III, Filibe, after 1584–1586; 1 AR (akçe), Ottoman Empire, the 17th century; 1 AR (szeląg), Poland: Ryga, Zygmunt III Waza, Ryga, 1586; 1 AR (szeląg) Poland: Lithuania, Zygmunt III Waza, szeląg, Wilno, 1623; 1 AR (Schilling), Sweden, Kristina Augusta Waza, Ryga (city), 1638. The coins form a unitary group, found on the same archaeological level of a dwelling during the systematic excavations from the medieval site of Negrești. Undoubtedly, an important matter concerning the present batch research refers to its dating. Its constituent pieces have been issued in a relatively extended chronological range that exceeds a century and a half. But most of them, except the Hungarian denár, concentrate in the last decade of the 16th century and first decades of the next century. The analysis of isolated discoveries and especially of the hoards constituted of similar issues has shown that they were simultaneously used in the monetary circulation of Moldova much later, around mid-seventeenth century. The isolated coins discovered at Ia ("Barnovschi" monastery), and especially the large deposit recently found in the city, on "Vasile Lupu" street, confirm this situation. The numismatic material discovered inside the dwelling no. 2 seems to date the complex most likely in the second third of the 17th century, without excluding, however, the possibility of extending the upper limit of this chronological range.

Keywords: *coins, medieval village, Moldavia, XV–XVII centuries.*

În urma unor recunoașteri de teren întreprinse de-a lungul văii pârâului Horaița, afluent al Cracăului, pentru depistarea de vechi vetre de locuire medievală existente în zonă, potrivit informațiilor documentare scrise, au fost identificate pe locul numit „Dolhești” resturi ceramice datând din secolele XV–XVII. Locul cu acest nume este situat la numai 500–600 m sud-vest de satul Negrești, din comuna Dobreni, județul Neamț. Din punct de vedere geografic, locul investigațiilor este plasat în aria marginală nordică a Depresiunii Cracău-Bistrița¹. Date fiind bogatele resturi de locuire medievală descoperite prin amplele cercetări de teren din anul 1978, s-a efectuat aici un prim sondaj de verificare, urmat de alte cercetări arheologice, în anii 1979 și 1982².

* Institutul de Arheologie, Iași; lucanas2000@yahoo.com.; rodica_popovici@yahoo.com.

¹ V. Velcea, Al. Savu, *Geografia Carpaților și a Subcarpaților Românești*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1982, pp. 236–243.

² Cercetări arheologice efectuate în anii 1978–1979 și 1982 de către dr. Rodica Popovici (Institutul de Arheologie Iași), în colaborare cu Minodora Măță, Dina Pop (Complexul Muzeal Neamț). Vezi și R. Popovici, D. Pop, *Săpăturile arheologice din așezarea rurală medievală de la Negrești-Neamț*, in *Materiale și cercetări arheologice. A XIV-a sesiune anuală de rapoarte, Tulcea 1980 (MCA)*, București, 1980, pp. 588–590.

Întreaga zonă numită și astăzi „Dolhești” reprezintă, de fapt, vechea vatră de locuire a satului cu același nume, menționat pentru prima dată în sursele documentare cunoscute la 12 aprilie 1436³. Prin actul de cancelarie domnească emis la acea dată, Iliăș și Ștefan întăreau lui Baico, „pentru a lui drepte și cu credință slujbe ale lui ocini sate anume: Dolhești, unde era casa lui, și Negreștii, și Almășelul și Horă<te>știi și Roșcanii, și pe Almași, din jos de Dolhești, Dobrenii”⁴. Păstrarea toponimului Dolhești și menționarea satului „din jos de Dolhești”, coroborate cu investigațiile de teren localizează astfel cu precizie vechea vatră de locuire medievală în acest spațiu de pe teritoriul satului actual Negrești din comuna Dobreni, județul Neamț⁵.

Timp de aproape 150 de ani izvoarele documentare nu ne mai dau informații importante despre sat, deși asemenea acte au existat, cu certitudine, dar nu s-au păstrat până la noi. Așa, de pildă, dintr-un act emis în 25 aprilie 1607 aflăm despre întărirea unei împărțiri de proprietăți din satele Dolhești și Negrești între fiii lui Vlaico și nepotul lui Gligorie Bran diac. Aici sunt amintite și uricele de moștenire „ce au avut de la Alexandru voevod cel Bătrân și din uric de întărire de la Ștefan voevod”⁶: „Iată au venit înaintea noastră și înaintea tuturor boierilor noștri moldoveni mari și mici, sluga noastră Ionașco fost spătar și fratele lui Onofreiu și sora lor Diica și Grozava și nepotul lor Gligorie Bran diac, toți fiii lui Vlaico, nepoții Dolhei, de bună voia lor și au împărțit între ei dreptele lor ocine și dedine din satul Dolhești și din Negrești pe Almaș, ce sunt în ținutul Neamț”. Informațiile ulterioare despre sat sunt extrem de lacunare și nu amintesc decât sporadic numele unor locuitori din Dolhești ca martori la diferite tranzacții⁷. Dolheștii nu mai apar ca sat cu acest nume, ci doar ca moșie, înglobată ulterior în satul Negrești⁸.

Deși zona pe care s-au desfășurat săpăturile arheologice a fost mult afectată de lucrări agricole, s-au descoperit mai multe vechi amenajări medievale, între care menționăm patru locuințe și o groapă cu resturi menajere. Ca urmare a investigațiilor arheologice se poate aprecia acum că începuturile așezării medievale pot fi plasate într-o vreme cu mult anterioară primei sale atestări documentare cunoscute, posibil la sfârșitul secolului al XIII-lea – prima jumătate a celui următor. Viețuirea a continuat pe același loc, fără întreruperi, până în secolul al XVII-lea, cele mai târzii complexe de locuire și amenajări gospodărești datând din această vreme.

Din secolul al XVII-lea o importanță aparte o au descoperirile din locuința 2. De aici s-au recuperat cahle decorate cu motive de inspirație literară, cu elemente geometrice și florale, vase din caolin, ceramică otomană de tip Iznik, obiecte de os placate cu argint, o pâine carbonizată etc. În această casă au fost găsite și câteva monede, amintite și cu un alt prilej⁹, pentru care însă nu s-au precizat până acum datele tehnice¹⁰.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Documenta Romaniae Historica (DRH). A. Moldova, vol. I (1384–1448)*, vol. întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, Ed. Academiei Române, București, 1975, p. 202; vezi și M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, Editura Fundațiilor Regale, Iași, 1931, p. 427.

⁶ *Documente privind Istoria României. Veacul XVII, A. Moldova, vol. II (1606–1610)*, redactor responsabil M. Roller, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1953, p. 101.

⁷ *DRH. A. Moldova, vol. XXIII (1635–1636)*, vol. editat de L. Șimanschi, N. Ciocan, G. Ignat și D. Agache, Ed. Academiei Române, București, 1996, pp. 297–298; *DRH. A. Moldova, vol. XXIV (1637–1638)*, vol. editat de C. Cihodaru și I. Caproșu, Ed. Academiei Române, București, 1998, nr. 303, 339, 340, 491; *DRH. A. Moldova, vol. XXVI (1641–1642)*, vol. întocmit de I. Caproșu, Ed. Academiei Române, București, 2003, nr. 396.

⁸ *Tezaurul toponimic al României. Moldova, vol. I, Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale 1772–1988, partea I, B. Unități simple (Localități și moșii)*, A–O (coord. D. Moldovanu, red. M. Ciubotaru, V. Cojocaru, I. A. Florea, G. Istrate, D. Moldovanu, I. Nuță), Ed. Academiei Române, București, 1991, p. 363.

⁹ R. Popovici, *Câteva date despre o pâine din secolul al XVII-lea, descoperită la Negrești – Neamț*, in *Memoria Antiquitatis. Acta Musei Petrodavensis (MemAntiq)*, 21, 1997, Piatra-Neamț, p. 266, nota 5.

¹⁰ O primă evaluare asupra acestor monede ne-a fost dată de colegul dr. Viorel M. Butnariu, căruia îi mulțumim și pe această cale.

Catalogul descoperirilor¹¹

1. AR (denár). 0,28 g; 12x16 mm; ♂; f. s. c., perforată (rotund), ruptă la exterior (lipsește 1/3 din piesă); Ungaria, I. Mátyás, Kőrmöcbánya (pe revers, siglele lui Augustin Langsfelder, Kammergraf și Veit Mühlstein, Oberkammergraf), anii 1479-1485 (POHL, nr. 221-4) sau 1482-1486 (HUSZÁR, p. 113, nr. 719 var. și UNGER I, p. 180, nr. 565 d);
Av. **✠M•M|ATH|IE•R•HVNGRI**, Scut scartelat, cu armele Regatului Ungariei: în primul cartier - trei fascii, în al doilea - o cruce dublă, în al treilea – două capete de leopard, văzute din față, în al patrulea - un leu rampant, încoronat; la mijloc, într-un ecuson, un corb cu inel în cioc;
Rv. **•PA|TRON| – VNGAR** Fecioara Maria încoronată, șezând și ținând în partea stângă pruncul Isus; de o parte și de alta a Madonei, siglele **K** și **V/A**;
Negrești „Dolhești”, anul 1979, L₂, -0,40 m; Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț (MIAPN).
2. AR (akçe). 0,23 g; 7x8 mm; s. c., ruptă la exterior; Imperiul Otoman, Murad III (982-1003 AH/1574-1595), Filibe, post 1584-1586 (după reformă) (SREČKOVIĆ IV, tip A1, p. 104);
Av. [Sulta]n/ [Mu]rad [bin]/Selim/han;
Rv. [Azze nasrühü /du]ri be /Filibe /982;
Negrești „Dolhești”, anul 1982, L₂, *passim*; MIAPN.
3. AR (akçe). 0,28 g; 10x11 mm; f. s. c., perforată (rotund), tăiată drept, în interior; Imperiul Otoman, emitent neprecizat, akçe, atelier neprecizat, secolul al XVII-lea;
Negrești „Dolhești”, anul 1982, L₂, *passim*; MIAPN.
4. AR (szeląg). 0, 70 g; 18 mm; †; b. c.; Polonia: Ryga, Zygmunt III Waza, Ryga, anul 1586 (GUMOWSKI, p. 140, nr. 1431; FEDOROV, p. 256, nr. 684 var.; KOPICKI II, p. 355, nr. 8122);
Av. **SIG×III×D:G×REX•PO:D×LI•** Litera **S** cu coroană deasupra și blazonul familiei Waza (Snopek), în centru, în ecuson; imaginea este acentrată;
Rv. **SOLIDUS×CIVI×RIGENS×99** Stema mică a orașului Riga (două chei încrucișate, o cruce deasupra), în interiorul unui scut baroc, timbrat de o floare de crin - semnul monetarului Heinrich Wulf; imaginea este acentrată;
Negrești „Dolhești”, anul 1982, L₂, *passim*; MIAPN.
5. AR (szeląg). 0, 50 g; 15x16 mm; †; f. s. c., tăiată drept; Polonia: Lituania, Zygmunt III Waza, Wilno, anul 1623 (GUMOWSKI, p. 134, nr. 1303, varianta cu 2-3, pe avers; KOPICKI II, p. 155, nr. 3456);
Av. **•SIG:III•D:G:REX•PO:M:D:L†** Litera **S** cu coroană deasupra și blazonul familiei Waza (Snopek), în centru; de o parte și de alta a monogramei, cifrele 2 și 3; imaginea este acentrată; se vede urma unei alte ștanțe (doar cercul perlat exterior);
Rv. **•★SOLIDUS• - •M:D:LIT•★** Stemele Coroanei (Orzeł) și Ducatului Lituaniei (Pogoń), unite sub o coroană; dedesupt, în interiorul legendei, doi pești afrontați - herbul Wadwicz, al marelui vistiernic al Lituaniei, Krzysztof Naruszewicz; imaginea este acentrată;
Negrești „Dolhești”, anul 1982, L₂, -0,22 m.; MIAPN.
6. AR (Schilling). 0,32 g; 13x15 mm; ♂; f. s. c., ruptă la exterior, tăiată drept; Suedia, Kristina Augusta Waza, Ryga (oraș), anul 1638 (FEDOROV, p. 278, nr. 770);
Av. **CHRISTINA•D•G•D•R•S** Litera **C** cu coroană deasupra și blazonul familiei Waza (Snopek), în interior;
Rv. **SOLIDUS•C•RIGENSIS 38** Stema mică a orașului Riga (două chei încrucișate, o cruce deasupra), în interiorul unui scut baroc; imaginea este acentrată; se vede urma de la altă ștanță (doar cercul perlat exterior) și 2 perle, în spațiul dintre ștanțe, dispuse în arc de cerc în jurul ștanței principale;
Negrești „Dolhești”, anul 1982, L₂, -0,75 m.; MIAPN.

¹¹ Identificarea monedelor otomane a fost realizată de către doamna dr. Anuța Boldureanu (Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, Chișinău), căreia îi mulțumim. Pentru determinarea pieselor au fost utilizate următoarele cataloage: FEDOROV - D. Fedorov, *Monety Pribaltiki XIII-XVIII stoletij. Opredelitel'monet*, Kommentarii i dopolnenija A. Molvygina, Ed. Valgus, Tallin, 1966; GUMOWSKI - M. Gumowski, *Handbuch der polnischen Numismatik*, Akademische Druck- und Verlagsanstalt, Graz, 1960; HUSZÁR - L. Huszár, *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute*, Corvina Verlag, Budapest/München, 1979; KOPICKI - E. Kopicki, *Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z polską związanych*, Polskie Tow. Numizmatyczne, Zarząd Główny, Warszawa, I-II, 1995; POHL - A. Pohl, *Münzzeichen und Meisterzeichen auf ungarischen Münzen des Mittelalters, 1300 - 1540*, Akademische Druck- u. Verlagsanstalt/Akadémiái Kiadó, Graz/Budapest, 1982; SREČKOVIĆ - S. Srečković, *Akches (Volume Four). Selim II Sari - Murad III 974-1003 AH*, Belgrade, 2005; UNGER - Unger, E., *Magyar Éremhatározó, I. kötet (1000-1540)*, Ajtósí Dürer Könyvkiadó, Budapest, 1997. Sunt folosite următoarele abrevieri pentru metale (AR - argint), date metrologice (g - gram, m - metru, mm - milimetru) și starea de conservare a monedelor (b.c. - bine conservată, f.s.c. - foarte slab conservată, s.c. - slab conservată).

Deși lotul studiat este unul destul de restrâns, acesta conține o varietate de nominaluri și emitenți, care aparțin unor spații monetare bine reprezentate în descoperirile monetare din Moldova, în perioada secolelor XVI–XVII.

Ungaria. Cea mai veche monedă este un denar de la Matei Corvin (nr. 1), bătut în monetăria de la Kremnitz, purtând pe revers siglele comitetului cămării – Augustin Langsfelder (A) și pe cel al comitetului monetăriei – Veit Mühlstein (U)¹². Reforma monetară din anul 1467 asigură emisiunilor ungurești din argint o puternică stabilitate și un real prestigiu în epocă. Conform prevederilor acesteia, dintr-o marcă de Buda (245,5 g) se bat 416 denari, o astfel de piesă cântărind 0,59 g (din care 0,29 g AR)¹³. Dar particularitatea noilor emisiuni este una de ordin iconografic și constă în introducerea imaginii Fecioarei Maria pe revers¹⁴. Începând din anul 1479 se va utiliza tipul de Madonă cu coroană în loc de văl¹⁵. Sub această formă și păstrând un titlu relativ ridicat, denarii vor fi bătute, în cantități apreciabile, până în primul sfert al secolului al XVII-lea.

Centrul de la Kőrmöcbánya (Kremnica azi, în Slovacia) a fost una dintre cele mai importante monetării ale Regatului Ungar. Așezarea obține privilegiul de a bate monedă de la Carol Robert, în 1328, începându-și activitatea în anul următor. La începutul domniei lui Sigismund de Luxemburg, sigla inițială – C, este înlocuită cu K. Evoluția monetară i-a fost decisiv influențată de reforma din 1467, căci, după această, dată aici se va concentra baterea pieselor din argint¹⁶.

Emisiunile lui Matei Corvin sunt foarte bine reprezentate în circulația monetară din Moldova. Ele apar în numeroase descoperiri izolate – Botoșani¹⁷, Butuceni (Orhei)¹⁸, Costești (Botoșani)¹⁹, Cotu (Botoșani)²⁰, Dobrovăț (Iași)²¹, Fîntîna Albă (Edineț)²², Iași-biserica „Sf. Sava”²³ – mănăstirea „Barnovschi”²⁴, – strada „Costache Negri”²⁵, – strada „Ștefan cel Mare”²⁶, Joldești (Botoșani)²⁷, Lunca (Botoșani)²⁸, Siret (Suceava)²⁹, Suceava³⁰, Tarasova (Rezina)³¹, Târgu Trotuș (Bacău)³², Trebujeni (Orhei)³³, Vaslui³⁴, Voroneț (Suceava)³⁵,

¹² A. Pohl, op. cit. (n. 11), p. 79–80.

¹³ L. Huszár, op. cit. (n. 11), pp. 13–14.

¹⁴ A. Pohl, op. cit. (n. 11), p. 32.

¹⁵ *Ibidem*, p. 34.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 48–50.

¹⁷ E. Setnic, *Botoșani, jud. Botoșani. Punct: „Biserica Sf. Ioan Botezătorul”*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2002 (CCA)*, București, 2003 (www.cimec.ro/Arheologie/cronicaCA2003/cd/index.htm, accesat la 19.02.2012).

¹⁸ A. A. Nudelman, *Topografia kladov i nakhodok edinichnykh monet*, Archeologičeskaja karta Moldavskoj SSR 8, Ed. Știința, Kishinev, 1976, pp. 142–143.

¹⁹ *Monnaies et parures du Musée Départemental de Botoșani* (éd. V.M. Butnariu), în col. *Corpus Nummorum Moldaviae (CNM) IV*, Ed. Terra Design, Gura Humorului, 2010, p. 94 (în continuare: *Monnaies et parures IV*).

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Monnaies et parures du Musée d'Histoire de Iași* (coord. V.M. Butnariu), CNM II, Ed. Vasiliana '98, Iași, 2001, p. 120 (în continuare se va cita *Monnaies et parures II*).

²² A. A. Nudelman, op. cit. (18), p. 136.

²³ *Monnaies et parures II* (n. 21), p. 133.

²⁴ R. Popovici, *Șantierul arheologic mănăstirea Barnovschi (Iași)–1991: descoperiri monetare*, în *Anuarul Institutului de Istorie «A.D. Xenopol» (AIIX)*, Iași, 32, 1991, p. 528.

²⁵ *Monnaies et parures II* (n. 21), p. 138.

²⁶ *Ibidem*, p. 140.

²⁷ O.-L. Șovan, V. Mihailescu-Bîrliba, *Cercetări în cimitirul de la Joldești – Botoșani*, în *Arheologia Moldovei (ArhMold)*, 18, 1995, Iași, p. 227.

²⁸ *Monnaies et parures IV* (n. 19), p. 99.

²⁹ Gh. Poenaru Bordea, B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie 1990 (XXXV)*, în *Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, Nouvelle série (Dacia, N. S.)*, 36, 1992, București, p. 206.

³⁰ I. Nestor, Gh. Diaconu, M. Matei, T. Martinovici, N. Constantinescu, Șt. Olteanu, *Șantierul arheologic Suceava. Raport preliminar asupra săpăturilor din campania 1955*, în *MCA*, 4, 1957, p. 244; E. Nicolae, *Descoperiri monetare de la Suceava (I)*, în *Buletinul Societății Numismatice Române (BSNR)*, 86–87, 1992–1993 (1996), 140–141, pp. 186–187.

³¹ A. Boldureanu, *Cronica descoperirilor monetare (I)*, în *Tyragetia, serie nouă. Arheologie. Istorie Antică (Tyragetia)*, 1 (16). 1, 2007, Chișinău, p. 357.

³² Al. Artimon, *Cercetările arheologice din așezarea medievală de la Tg. Trotuș jud. Bacău*, în *MCA*, 14, 1980, p. 616.

³³ A. A. Nudelman, op. cit. (n. 18), p. 141.

³⁴ *Monnaies et parures du Musée Départemental „Ștefan cel Mare” de Vaslui* (éd. V.M. Butnariu), CNM III, Ed. Panfilus, Iași, 2007, p. 106 (în continuare: *Monnaies et parures III*).

³⁵ A. Berciu-Drăghicescu, *Repertoriul descoperirilor monetare de pe teritoriul Moldovei (secolele XIV–XVI)*, în *Caietul Seminarului special de Științe auxiliare ale istoriei. Opuscula bibliografică, genealogică, numismatică* (coord. A. Berciu-Drăghicescu), II, București, 1990, p. 75.

sau în inventarul unor morminte – Baia (Suceava)³⁶, Bogdana (Bacău)³⁷, Fântânele (Bacău)³⁸, Schițor-Hangu (Neamț)³⁹, Suceava⁴⁰, Tazlău (Neamț)⁴¹, Târgu Frumos (Iași)⁴², Târgu Trotuș (Bacău)⁴³, Vadu Moldovei (Suceava)⁴⁴.

De asemenea, sunt înregistrate câteva zeci de depozite care conțin astfel de monede, datate pe tot parcursul secolului al XVI-lea⁴⁵. Au fost identificate două categorii de tezaure de acumulare alcătuite, preponderent, din denari ungurești și aspri (grupa A), cărora li se pot asocia diverse nominaluri (trojaki, taleri) (grupa B-1)⁴⁶. Constituirea lor se petrece în ultimul sfert al veacului, ca urmare a deprecierii asprului și, mai ales, pe fondul pătrunderilor masive de emisiuni de argint devalorizate (denarul imperial), la est de Carpați⁴⁷. Ponderea pieselor de la Matei Corvin în compoziția depozitelor încheiate în secolul al XVI-lea, a fost estimată ca oscilând între 75,7% (anii 1501–1520) și 61,2% (anii 1581–1600) din totalul denarilor ungurești și austrieci⁴⁸. În interiorul acestora, emisiunile bătute la Kremnica și purtând siglele V/A au o frecvență foarte ridicată, în majoritatea cazurilor depășind 20% (Bălești [Vaslui] – 142 ex.⁴⁹; Bolotino [Glodeni] – 62 ex.⁵⁰, Budești [Bacău] – 161 ex.⁵¹, Leușeni-Cârpini [Hâncești] – 118 ex.⁵², Stânceni [Botoșani] – 47 ex.⁵³, Victoria [Botoșani] – 34 ex.⁵⁴).

Prezența pieselor regelui Huniad la răsărit de Carpați, după anul 1600, în compoziția tezaurelor de circulație, este una excepțională. Până în momentul de față am reușit să identificăm doar un singur caz, cel al depozitului de la Iași (strada „Vasile Lupu”), îngropat, se pare, după jumătatea veacului al XVII-lea⁵⁵, care

³⁶ S. Cheptea, *Șantierul arheologic Baia (jud. Suceava)*, in CCA, Campania 1994, 1995 (www.cimwc.ro/scripts/arh/cronica/detalii.asp?K=122, accesat la 19.02.2012); Gh. Poenaru Bordea, *Découvertes monétaires en Roumanie-1994–1996 (XXXVIII–XL)*, in *Dacia*, N. S., 40–41, 1996–1998 (1998), p. 456.

³⁷ Al. Artimon, *Contribuții istorico-arheologice privind satul și mănăstirea Bogdana*, in *Carpica*, 27, 1998, Bacău, p. 79.

³⁸ Idem, *Contribuții arheologice la istoria localității Fântânele (Bacău)*, in *Carpica*, 17, 1985, p. 98.

³⁹ B. Mitrea, *Cercetări numismatice. Monedele feudale descoperite pe Valea Bistriței*, in *Cercetări arheologice și istorice din zona lacului de acumulare Bicaz* (volum îngrijit de M. Petrescu-Dîmbovița, V. Spinei), în col. „Bibliotheca Memoria Antiquitatis” XII, Ed. Constantin Matasă, Piatra Neamț, 2003, p. 269.

⁴⁰ Al. Artimon, *Cronologia mormintelor și a descoperirilor monetare din complexul arheologic medieval de la Biserica Sf. Dumitru din Suceava*, in *Suceava. Anuarul Muzeului Național al Bucovinei (Suceava)*, 3, 1973, Suceava, pp. 151–152, 154; Al. Artimon, Al. Rădulescu, *Necropola medievală de la Sf. Dumitru din Suceava (sec. XV–XVIII)*, in *Suceava*, 8, 1981, pp. 90, 95.

⁴¹ S. Scorțanu, *Tazlău (jud. Neamț)*, in CCA, Campania 1983–1992, 1993 (www.cimwc.ro/scripts/arh/cronica/detalii.asp?K=760, accesat la 19.02.2012).

⁴² S. Cheptea, N. Ursulescu, D. Boghian, *Târgu Frumos. Biserica „Sf. Paraschiva”*, in CCA, Campania 1994, 1995 (www.cimwc.ro/scripts/arh/cronica/detalii.asp?K=121, accesat la 19.02.2012).

⁴³ Al. Artimon, *Biserica și necropola medievală de la Tg. Trotuș (jud. Bacău). Considerații finale*, in *Carpica*, 28, 1999, pp. 115–116.

⁴⁴ L. Bătrâna, O. Monoranu, A. Bătrâna, *Cercetările arheologice din zona Fântâna Mare-Spătărești, com. Vadu Moldovei, jud. Suceava*, in *Cercetări Arheologice (CA)*, 8, 1986, București, p. 95.

⁴⁵ Tezaurele de acest fel au fost adunate în diferite lucrări: A. A. Nudelman, op. cit. (n. 18), pp. 94–102; A. Berciu-Drăghicescu, op. cit. (n. 35), pp. 54–92; *Tezaure din muzeele orașului Chișinău. Secolele XVI–XVIII* (coord. V.M. Butnariu), Ed. Universitas, Chișinău, 1994, pp. 17–62 (în continuare: *Tezaure Chișinău*); B. Murgescu, *Circulația monetară în Țările Române în secolul al XVI-lea*, în col. „Biblioteca Băncii Naționale”, Ed. Enciclopedică, București, 1996, Anexa I.2, pp. 326–334.

⁴⁶ V. M. Butnariu, *Moldova între „spații monetare” și „rațiuni de stat”. Anii 1575–1612*, in *Studii și cercetări de numismatică (SCN)*, 12, 1997 (1998), București, p. 165.

⁴⁷ *Ibidem*; L. Munteanu, *Aspecte ale circulației monetare în Moldova în secolele XVI–XVII*, in *ArhMold*, 27, 2004 (2005), p. 248.

⁴⁸ B. Murgescu, op. cit. (n. 45), p. 109, tabelul 18.

⁴⁹ C. Știrbu, A.-M. Velter, *Tezaurul de la Bălești, jud. Vaslui și importanța lui istorică*, in *Cercetări Numismatice (CN)*, 5, 1983, București, pp. 97–127.

⁵⁰ *Tezaure Chișinău* (n. 45), pp. 30–32.

⁵¹ Al. Artimon, I. Mitrea, *Un tezaur monetar din secolele XV–XVI, descoperit la Budești-Plopăna, județul Bacău*, in *Carpica*, 11, 1979, pp. 231–245.

⁵² *Tezaure Chișinău* (n. 45), pp. 19–21.

⁵³ *Monnaies et parures IV* (n. 19), pp. 34–43.

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 25–33.

⁵⁵ L. Munteanu, *Some comments on the coins in the hoard of iron objects*, in *The great medieval coin hoard of Iași. Historical significance of the great medieval coin hoard of Iași* (ed. V. Mihailescu-Bîrliba), în col. „Bibliotheca Archaeologica Moldaviae” I, Institutul European Press, I, Iași, 2006, p. 502 (în continuare se va cita *The great coin hoard*).

conține 25 de astfel de emisiuni⁵⁶. O situație similară este consemnată pentru lotul de monede izolate de Iași – mănăstirea „Barnovschi”, în care un denar de la Matei Corvin apare alături de piese devalorizate suedeze⁵⁷. În ambele cazuri, monedele ungurești reprezintă reziduuri în bazinul monetar al epocii, în care au rezistat datorită calității deosebite a metalului prețios.

Starea de conservare a piesei descoperite la Negrești este una precară: gradul de uzură este ridicat, lipsește aproape o treime din monedă și apar două perforații, unite între ele. Acestea au o formă rotundă și par să fi fost realizate cu ace subțiri, sule sau chiar cu o preducea fină. În general, perforarea a fost asociată cu demonetizarea, în scopul de a reutiliza metalul prețios⁵⁸. O astfel de interpretare ar putea fi susținută de prezența obiectelor de podoabă în majoritatea tezaurelor care conțin aceste emisiuni. Dar trebuie avută în vedere și situația plauzibilă în care găurile să reprezinte urme ale activității zarafilor, care contabilizau numerarul mărunt într-o anume unitate de cont, folosind o sârmă subțire sau o ață⁵⁹.

Imperiul Otoman. Cele două piese turcești înregistrate reprezintă aspri cu greutate redusă, bătuți după „marea devalorizare” din timpul lui Murad al III-lea. Prima dintre ele poartă numele acestui sultan, fiind emisă în atelierul de la Filibe (nr. 2). În cazul celei de-a doua monede, gradul ridicat de uzură nu permite o identificare la fel de precisă. Putem doar presupune că ea ar aparține perioadei domniilor lui Murad al III-lea – Mehmed al III-lea și provine dintr-un atelier care începe cu litera K⁶⁰ (nr. 3).

În urma reformei monetare din anii 1585–1586, greutatea asprilor otomani a scăzut de la 0,682 la 0,384 g⁶¹, iar titlul a fost redus cu 44%⁶². O nouă depreciere a pieselor din argint se petrece în anul 1600, când ele ajung să cântărească 0,32 g⁶³. Devalorizărilor succesive li se adăugau practicile incorecte ale monetării otomane, care nu respectau standardele metrologice oficiale⁶⁴. Impactul psihologic al acestor măsuri, asupra societății din Moldova, ca parte a sistemului politic și economic al Imperiului, este unul considerabil. Pe fondul neîncrederii generale în noile emisiuni depreciate, se evită folosirea lor⁶⁵, prin redirectionarea, pe căi economice, către Poartă sau, chiar, prin topirea și reutilizarea metalului prețios⁶⁶. O consecință normală o reprezintă restrângerea semnificativă a numerarului otoman în circulația monetară din Moldova, la sfârșitul secolului al XVI-lea. Situația este una temporară, căci descoperirile recente arată că pătrundere asprilor la est de Carpați reîncepe spre sfârșitul domniei lui Mehmed al III-lea, se intensifică în perioada 1603–1622 și continuă, cel puțin până spre anul 1640⁶⁷.

Emisiunile datate în cea de-a doua parte a domniei lui Murad al III-lea sunt mai rar întâlnite în Moldova, decât cele ale predecesorilor săi, atât în descoperiri izolate (Iași – biserica „Sf. Sava” – 2 ex.⁶⁸, Vaslui⁶⁹ – 1 ex.),

⁵⁶ L. Munteanu, V. Mihailescu-Bîrliba, E. Oberländer-Târnoveanu, *The catalogue of the coin hoard*, in *The great coin hoard* (n. 55), pp. 209–210, nr. 7555–7560; 258–259, nr. 760–777; 322, nr. 797.

⁵⁷ R. Popovici, op. cit. (n. 24), pp. 525–529.

⁵⁸ E. Oberländer-Târnoveanu, *Oriental coins*, in *The great coin hoard* (n. 55), p. 416.

⁵⁹ V. Mihailescu-Bîrliba, *About the monetary catalogue*, in *The great coin hoard* (n. 55), p. 407.

⁶⁰ Aceste precizări aparțin doamnei dr. Anuța Boldureanu, care a identificat monedele.

⁶¹ O tratare recentă a acestui subiect a se vedea la Ș. Pamuk, *A Monetary History of the Ottoman Empire*, Cambridge University Press, 2003, pp. 131–138 și Tab. 8.2. În istoriografia autohtonă, a se vedea discuții la E. Nicolae, *Imperiul Otoman*, in *Tezaurul Chișinău* (n. 45), p. 64; B. Murgescu, op. cit. (n. 45), p. 75 și nota 2; A. Boldureanu, *Moneda otomană în Moldova (1512–1603)*, teză de doctorat, manuscris (Academia de Științe a Republicii Moldova, Institutul de Arheologie și Etnografie), Chișinău, 2005, p. 46 (sursa http://www.cnaa.md/files/theses/2005/3104/anuta_boldureanu_thesis.pdf, accesat la 17.06.2006); E. Oberländer-Târnoveanu, op. cit. (n. 58), p. 421.

⁶² Ș. Pamuk, *Sistemul monetar otoman în secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, în *130 de ani de la crearea sistemului românesc modern* (red. G.G. Potra), în col. „Biblioteca Băncii Naționale”, Ed. Enciclopedică, București, 1997, p. 271; op. cit. (n. 61), p. 135. În lumina analizelor recente, A. Boldureanu consideră că acest procent pare să fie unul exagerat de mare (A. Boldureanu, op. cit. [n. 61], p. 46).

⁶³ B. Murgescu, op. cit. (n. 45), p. 75, tab. 4; E. Oberländer-Târnoveanu, op. cit. (n. 58), p. 421.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 424.

⁶⁵ A se vedea analiza documentelor din Moldova, în această perioadă, în care scad, vizibil, mențiunile despre aspri (*ibidem*, pp. 424–426).

⁶⁶ *Ibidem*, p. 422.

⁶⁷ La această situație au contribuit, se pare, și evenimentele politico-militare din zona Dunării, din anii 1595–1600 (*ibidem*, pp. 422–423); de asemenea, trebuie să se țină cont și de stadiul publicării descoperirilor de acest fel, care par să prezinte reale dificultăți de identificare (B. Murgescu, op. cit. [n. 45], p. 82, nota 1).

⁶⁸ *Monnaies et parures II* (n. 21), pp. 123–124, nr. 207, 209.

⁶⁹ *Monnaies et parures III* (n. 34), p. 107, nr. 121.

cât și în compoziția unor tezaure (Arsura [Vaslui] – 2 ex.⁷⁰, Bălțați [Vaslui] – 1 ex.⁷¹, Păun [Botoșani] – 6 ex.⁷², Rezina [raion] – cca. 60 ex.⁷³, Sihleanu [Brăila] – 13 ex.⁷⁴, Topala [Lăpușna] – 2 ex.⁷⁵). Jumătate dintre depozite sunt încheiate în ultima decadă a veacului al XVI-lea, restul aparținând primelor trei decenii ale secolului următor. Cea mai mare parte a pieselor acestui suveran provin din monetăriile central-balcanice ale Imperiului⁷⁶, dar, în cea de-a doua parte a domniei, este evidentă o creștere a ponderii atelierelor orientale⁷⁷. Moneda de la Negrești a fost bătută în centrul de la Filibe (Plovdiv), care a funcționat de la Murad al III-lea, la Mustafa I⁷⁸; emisiuni cu o proveniență similară, din aceeași perioadă, nu am reușit, încă, să identificăm în descoperirile din Moldova.

Pieseile lui Mehmed al III-lea constituie o prezență sporadică în acest areal, fiind menționate, izolat, la Iași – strada „Ștefan cel Mare” – 1 ex.⁷⁹, Târgu Trotuș (Bacău)⁸⁰ și doar în câteva depozite: Bălțați (Vaslui) – 1 ex.⁸¹, Iași – strada „Vasile Lupu” 8 ex.⁸², Păun (Botoșani) – 14 ex.⁸³ și Rezina (raion) – 230 ex.⁸⁴. *Terminus-ul post quem* cel mai ridicat este furnizat de lotul de la Iași. Preponderența monetărilor asiatice, foarte prolifică, este evidentă în toate descoperirile cunoscute⁸⁵. Piesa din Catalog are o perforație rotundă, realizată în mod intenționat, precum și o tăietură de mari dimensiuni, spre interiorul flanului. Este greu de precizat în ce măsură ele ar putea indica intenția ipotetică a posesorului de a utiliza metalul prețios în alt scop⁸⁶.

Polonia. Uniunea polono-lituaniană este reprezentată prin doi szelagi de la Sigismund al III-lea. Primul dintre ei provine din monetăria orașului Riga și are pe revers marca monetarului Heinrich Wulf⁸⁷ (nr. 4). Cel de-al doilea a fost bătut la Vilnius și poartă herbul Wadwicz, al marelui visternic al Lituaniei, Krzysztof Naruszewicz⁸⁸ (nr. 5).

Szelagii sunt introduși în sistemul monetar polonez în vremea lui Sigismund I, dar abia sub Ștefan Bathory se generalizează emiterea lor în principalele ateliere ale regatului. Durata de viață a acestei categorii de numerar mărunț este una limitată (până în anul 1627), fiind marcată de deprecieri semnificative, care le transformă în piese de bilon, bătute în cantități apreciabile⁸⁹. Monedele din lotul nostru aparțin primei și ultimei perioade de evoluție a szelagilor (conform clasificării realizate de A. Mikołajczyk) și respectă

⁷⁰ P. Stancu, *Contribuții la circulația monetară din Moldova în secolele XV–XVI pe baza tezaurului descoperit la Arsura (jud. Vaslui)*, in *CN*, 7, 1996, p. 189, nr. 148, 167; A. Boldureanu, op. cit. (n. 61), pp. 52, 80, 132, tab. 17.

⁷¹ *Monnaies et parures III* (n. 34), p. 58, nr. 7.

⁷² *Monnaies et parures IV* (n. 19), pp. 63–64, nr. 12–17.

⁷³ A. Boldureanu, R. Tabuică, E. Nicolae, *Un tezaur din epoca lui Mihai Viteazul descoperit în fostul raion Rezina, in Simpozion de numismatică dedicat împlinirii a patru secole de la prima unire a românilor sub Mihai Voievod Viteazul. Chișinău, 28–30 mai 2000. Comunicări, studii și note* (red. resp. E. Nicolae), Ed. Enciclopedică, București, 2001, pp. 162–163, tab. 1; A. Boldureanu, op. cit. (n. 61), pp. 52, 81–82, 134, tab. 19.

⁷⁴ *Monnaies et parures II* (n. 21), p. 61, nr. 40–52.

⁷⁵ A. Boldureanu, A. Niculiță, E. Nicolae, *Tezaurul de la Topala, com. Cenac, jud. Lăpușna (sec. XVI), in Simpozion de numismatică dedicat împlinirii a 125 de ani de la proclamarea independenței României. Chișinău, 24–26 septembrie 2002. Comunicări, studii și note* (red. resp. E. Nicolae), Ed. Enciclopedică, București, 2003, p. 194, nr. 13, 20.

⁷⁶ A. Boldureanu, op. cit. (n. 61), pp. 56–57, 123, tab. 9.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 53; A. Boldureanu, R. Tabuică, E. Nicolae, op. cit. (n. 75), pp. 162–163.

⁷⁸ E. Nicolae, op. cit. (n. 61), p. 67.

⁷⁹ *Monnaies et parures II* (n. 21), p. 134, nr. 470.

⁸⁰ Al. Artimon, *Orașul medieval Tg. Trotuș în lumina datelor istorico-arheologice*, in *Carpica*, 14, 1982, p. 114; idem, *Orașul medieval Trotuș în secolele XIV–XVII. Geneză și evoluție*, Ed. Corgal Press, Bacău, 2003, p. 215.

⁸¹ *Monnaies et parures III* (n. 34), p. 58, nr. 8.

⁸² L. Munteanu, V. Mihailescu-Bîrliba, E. Oberländer-Târnoveanu, op. cit. (n. 56), p. 237, nr. 9013–9014; p. 293, nr. 2629–2633; p. 325, nr. 896.

⁸³ *Monnaies et parures IV* (n. 19), p. 64, nr. 18–31.

⁸⁴ A. Boldureanu, R. Tabuică, E. Nicolae, op. cit. (n. 73), pp. 161–162, tab. 1; A. Boldureanu, op. cit. (n. 61), p. 52, 81–82, 134, tab. 19.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 57, 124, tab. 10.

⁸⁶ Chiar și devalorizați, asprii puteau fi topiți și transformați în podoabe de către persoanele cu situație materială precară (vezi E. Oberländer-Târnoveanu, op. cit. [n. 58], p. 416).

⁸⁷ A. Mikołajczyk, *Einführung in die neuzeitliche Münzgeschichte Polens*, Biblioteka Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, 22, Łódź, 1988, p. 59; D. Ejzenhart, *Herby i znaki mennicze na trojakach polskich*, Wrocław, 2008, pp. 54, 76.

⁸⁸ M. Gumowski, op. cit. (n. 11), pp. 49, 194; A. Mikołajczyk, op. cit. (n. 87), p. 69.

⁸⁹ *Ibidem*, pp. 24, 48, 52–53, 59–61, 64, 66–70 M. Gumowski, op. cit. (n. 11), pp. 208–212.

îndeaproape caracteristicile specifice acestor intervale temporale. În prima etapă, titlul și greutatea sunt statuate, aproape pentru două decenii, prin Ordonanța monetară din ianuarie 1580 (1 szelag cântărea 1,134 g, din care 0,204 g AR)⁹⁰. Cea mai prolifică monetărie este cea de la Riga, a cărei producție a fost estimată ca reprezentând 62,99% din întreaga cantitate de szelagi bătuți în Polonia⁹¹. Emisiunile din ultima perioadă sunt puternic depreciate (în anul 1623, un szelag cântărea 0,672 g, din care 0,084 g AR)⁹², fabricarea lor concentrându-se în officinele de la Vilnius, care asigură aproape trei sferturi (73,14%) din totalul acestor nominaluri⁹³.

Apariția szelagilor în Moldova s-a petrecut, cel mai probabil, la începutul secolului al XVII-lea. Ea a fost favorizată de contextul politic din această perioadă, când Polonia intervine pentru a dobândi preponderența, în plan economic, în sud-estul Europei⁹⁴. Interesele sale la răsărit de Carpați sunt sprijinite, inițial, de mijloace monetare, care par a răspunde nevoilor pieței locale de numerar mărunț, relativ stabil, de calitate acceptabilă și disponibil în cantități apreciabile⁹⁵. Într-o anumită măsură, szelagii polonezi au îndeplinit aceste condiții, iar rolul lor în circulația monetară din Moldova, pe tot parcursul veacului al XVII-lea, este unul considerabil.

S-au păstrat surse documentare din epocă, mai ales relatări ale unor călători străini, care atestă folosirea acestui nominal (*polonici solidi*) în tranzacțiile mărunte⁹⁶. Dar o imagine veridică ne oferă doar numărul impresionant de astfel de descoperiri, existente în literatura de specialitate. Sunt înregistrate peste 20 de localități în care apar, izolat, aceste piese, în diferite contexte (în așezări, fortificații, necropole) sau în mod întâmplător⁹⁷. Din păcate, în foarte puține cazuri se pot face aprecieri argumentate asupra duratei de circulație sau a momentului pierderii.

Informații cronologice prețioase se pot obține din cercetarea depozitelor monetare. O astfel de analiză a relevat prezența szelagilor polonezi în toate cele trei categorii de tezaure de circulație constituite în Moldova, în veacul al XVII-lea⁹⁸. Cea mai timpurie apariție se înregistrează în compoziția tezaurelor de tip A, unde aceste piese, aflate într-un număr restrâns, asigură *terminus-ul post quem* al descoperirilor, în prima jumătate a secolului, în majoritatea cazurilor⁹⁹. Numerarul mărunț de la Sigismund al III-lea constituie nucleul de bază al depozitelor din grupa următoare (tip B), care se încheie între deceniile patru și șapte¹⁰⁰. Reprezentativă pentru această categorie este descoperirea de la Iași – strada „Vasile Lupu”, care conține 8215 emisuni de acest fel¹⁰¹. Spre sfârșitul secolului, poziția lor în interiorul tezaurelor „suedeze” (tip C) devine una periferică¹⁰². Szelagii polonezi sunt prezenți în masa monetară din Moldova pe toată durata veacului al XVII-lea, într-un context politic și economic favorabil, dominând-o, autoritar, în cea de-a doua treime a lui, în condițiile în care sunt alimentați, regulat, dinspre spațiul originar¹⁰³. Retragerea din circulație și tezurizarea lor pare a se produce după această dată, ca răspuns la invazia bilonului suedez, inferior calitativ.

Ambele monede poloneze prezintă abateri tehnice, mai evidente în cazul piesei lituaniene. Astfel de anomalii sunt comune majorității emisiunilor poloneze din această perioadă și se datorează procesului de batere semi-mecanizată. În cursul acestei operații tehnice, suprapunerea plăcilor cu ștanțe și, ulterior, a celei

⁹⁰ *Ibidem*, p. 208, Tab. n; 210, Tab. p; A. Mikołajczyk, op. cit. (n. 87), p. 50.

⁹¹ *Ibidem*, p. 61.

⁹² M. Gumowski, op. cit. (n. 11), p. 210, Tab. p; p. 211, Tab. r; A. Mikołajczyk, op. cit. (n. 87), p. 69.

⁹³ *Ibidem*, pp. 69–70.

⁹⁴ V. M. Butnariu, op. cit. (n. 46), pp. 169–171; idem, *Tezaurul de la Ungureni. Prolegomene la circulația șilingului în Moldova*, in *AIX*, 46, 2009, pp. 406–407.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 407.

⁹⁶ Comentarii recente asupra acestor relatări, vezi la L. Munteanu, *Preliminary data about the coin hoard of Iași – 2002*, in *The great coin hoard* (n. 55), pp. 446–447.

⁹⁷ *Ibidem*, pp. 448–449 (repertoriul conține 21 de puncte, cu bibliografia aferentă).

⁹⁸ *Ibidem*, pp. 447–450; o tipologie a tezaurelor de circulație din secolul al XVII-lea conținând trei grupe, a realizat, recent, V. M. Butnariu (V. M. Butnariu, op. cit., [n. 94], pp. 407–414).

⁹⁹ Același autor a definit pentru prima dată această categorie de depozite (V. M. Butnariu, *Introducerea talerului-leu în Moldova lui Vasile Lupu*, in *AIX*, 31, 1994, p. 70; op. cit. [n. 46], p. 165, 171; op. cit. [n. 94], p. 408 [„epoca prevasiliană”]); a se vedea și L. Munteanu, op. cit. [n. 47], pp. 241–260; op. cit. [n. 96], p. 447.

¹⁰⁰ Menționarea inițială a acestui tip de tezaure o face tot V. M. Butnariu (V. M. Butnariu, op. cit., 1994 [n. 99], p. 70; op. cit., [n. 94], pp. 410–411 [„epoca vasiliană”]); a se vedea și L. Munteanu, op. cit. [n. 96], pp. 447–450.

¹⁰¹ L. Munteanu, V. Mihailescu-Bîrlița, E. Oberländer-Târnoveanu, op. cit. (n. 56), pp. 57–368.

¹⁰² L. Munteanu, op. cit. (n. 96), p. 450; V. M. Butnariu, op. cit. (n. 94), pp. 411–414 („etapa pefanarioră”).

¹⁰³ Analiza unui eșantion reprezentativ a permis evidențierea faptului că structura numerarului circulant (pe emitenți și ateliere) reflectă, fidel, variațiile de producție a atelierelor monetare poloneze și, implicit, masa monetară din spațiul de emisie (L. Munteanu, op. cit. [n. 96], p. 451, Gr. 2).

cu preducele, nu se făcea, de cele mai multe ori, într-un mod exact, apărând numeroase acentrări și multiplicări de stanțe. Tăieturile drepte provin de la marginile foilor metalice pe care erau imprimate monedele¹⁰⁴.

Suedia. Piesa cea mai recentă din lotul studiat este un șiling bătut de regina Cristina, în atelierele de la Riga, în primii ani ai domniei (nr. 6). Expansiunea militară a regatului Suediei, în secolul al XVII-lea, este urmată de o intensă activitate monetară, în teritoriile cucerite. Cantități impresionante de emisiuni devalorizate se produc în monetăriile deja existente și ele asigură statului baltic venituri importante, destabilizând, totodată, economia financiară a statelor vecine¹⁰⁵.

Activitatea monetară suedeză în acest centru debutează în octombrie 1621, la câteva luni după cucerirea orașului de către Gustav Adolf. Acesta va folosi monetăria de acolo pentru baterea de monede mărunte, după etalonul monetar polonez. Noile emisiuni de șilingi folosesc modelul celor lituanieni, din anul 1612, dar poartă monograma și legenda suveranului suedez. Cu toate acestea, cele două tipuri monetare se asemănau foarte mult ca formă exterioară, putând ușor fi confundate în epocă¹⁰⁶; era evidentă intenția emitentului de a le introduce în circulația monetară din Polonia. Calitatea inițială a acestor piese era una acceptabilă, căci prototipul lor avea un titlu bun în epocă. Dar în urma devalorizărilor succesive din anii 1623 și 1633, conținutul de argint este înjumătățit¹⁰⁷. Emisiunile din prima parte a domniei Cristinei păstrează aceleași caracteristici iconografice și metrologice. Volumul producției monetare este unul impresionant, depășind, în intervalul 1621–1644, 400 de milioane de piese¹⁰⁸.

Majoritatea lor ajung în circulația din Polonia și generează un adevărat „război monetar” între cele două state rivale. Acest conflict, presărat cu numeroase măsuri monetare ingenioase, de ambele părți, se sfârșește abia în anul 1664, prin închiderea atelierelor de la Riga¹⁰⁹. Impactul emisiunilor suedeze, bătute în acest centru, s-a dovedit a fi unul îndelungat, nu doar pentru piața financiară a Republicii Nobiliare, dar și pentru teritoriile aflate în sfera ei de influență. Se apreciază că afluența de monedă suedeză în Polonia (în special emisiuni ale lui Gustav Adolf și Cristinei) va atinge apogeul abia după mijlocul veacului al XVII-lea, ajungând, chiar, să le depășească, în descoperiri, pe cele locale (poloneze)¹¹⁰.

Repere cronologice asemănătoare jalonează circulația șilingilor Cristinei în spațiul de la răsărit de Carpați. Aceștia apar în numeroase descoperiri izolate, precum cele de la Baia (Suceava)¹¹¹, Bârlad (Vaslui)¹¹², Cuhureștii de Sus (Soroca)¹¹³, Dobrovăț (Iași)¹¹⁴, Galați – cimitirul „Precista”¹¹⁵, Iași–biserica „Sf. Sava”¹¹⁶, – mănăstirea „Barnovschi”¹¹⁷, – strada „Anastasiu Panu”¹¹⁸, – strada „Ștefan cel Mare”¹¹⁹, Piatra-Neamț (Neamț)¹²⁰, Siret (Suceava)¹²¹, Seliște (Orhei)¹²², Suceava¹²³, Ștefan cel Mare

¹⁰⁴ În tezaurul de la Iași – strada „Vasile Lupu”, 84,03% dintre szelagii lituanieni ai lui Sigismund al III-lea sunt acentrați; procentul pieselor similare, bătute la Riga, este superior (92,59%) (V. Mihailescu-Bîrliba, op. cit. [n. 59], pp. 405–406, Tabs. 11–12).

¹⁰⁵ A. Mikołajczyk, op. cit. (n. 87), pp. 95–96.

¹⁰⁶ D. Fedorov, op. cit. (n. 11), pp. 267–315.

¹⁰⁷ A. Mikołajczyk, op. cit. (n. 87), pp. 96–97.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 97.

¹⁰⁹ *Ibidem*, pp. 78–84, 97–100, 152–153.

¹¹⁰ *Ibidem*, pp. 97–100.

¹¹¹ E. Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea, *Orașul medieval Baia în secolele XIV–XVII. I. Cercetările arheologice din anii 1967–1976*, Ed. Junimea, Iași, 1980, p. 143.

¹¹² L. Munteanu, C. Onel, *Descoperiri monetare în Moldova. IV*, in *ArhMold*, 35, 2012 (sub tipar, în acest volum).

¹¹³ V. Paiul, *Descoperiri antice și medievale din jud. Soroca*, in E. Nicolae (red. resp.), op. cit. (n. 73), p. 208.

¹¹⁴ *Monnaies et parures II* (n. 21), p. 120.

¹¹⁵ Gh. Poenaru Bordea, B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie 1993 (XXXVII)*, in „Dacia”, N. S., 38–39, 1994–1995 (1995), p. 43.

¹¹⁶ *Monnaies et parures II* (n. 21), p. 132.

¹¹⁷ R. Popovici, op. cit. (n. 24), pp. 527–528.

¹¹⁸ *Monnaies et parures II* (n. 21), p. 144.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 139.

¹²⁰ C. Matasă, *Șantierul arheologic Piatra-Neamț*, in „Studii și cercetări de istorie veche” (SCIV), 6, 1955, 3–4, pp. 823, 837.

¹²¹ V. Spinei, V. Cotiugă, C. Hriban, E. Setnic, *Siret (jud. Suceava) in CCA*, Campaniile 1998, 1999 (www.cimwc.ro/scripts/arh/cronica/detalii.asp?K=1705, accesat la 19.02.2012).

¹²² A. A. Nudelman, op. cit. (n. 18), p. 144.

¹²³ Din diferite puncte ale acestei localități provin cele mai multe piese. Pentru descoperirile mai vechi a se vedea, mai ales, K. A. Romstorfer, *Cetatea Sucevii descrisă pe temeiul propriilor cercetări făcute între 1895 și 1904*, Ed. Academiei Române, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1913, pp. 90–98; informații recente apar la

(Bacău)¹²⁴, Tarasova (Rezina)¹²⁵, Târgu Trotuș (Bacău)¹²⁶, Trebujeni (Orhei)¹²⁷. De asemenea, astfel de piese sunt prezente în compoziția a două feluri de tezaure de circulație. În prima categorie (tip B), ele au un rol secundar, fiind inferioare, cantitativ, nominalurilor poloneze și marchează, în majoritatea cazurilor, limita cronologică superioară a loturilor. Cea de-a treia grupă (tip C) are nucleul format din șilingi de Riga, cu monograma Cristinei, cărora li se asociază, cu predilecție, diverse nominaluri mărunte poloneze, brandenburgheze sau suedeze. Datele finale ale acestor depozite se concentrează în cea de-a doua jumătate a veacului al XVII-lea, fără a depăși deceniul nouă¹²⁸. Cea mai recentă inventariere a lor a consemnat 17 descoperiri de o parte și de alta a Prutului, totalizând peste 35 de milioane de piese¹²⁹. Din păcate, doar mică parte din acest imens material numismatic a beneficiat de o cercetare adecvată.

În strânsă legătură cu prezența și cu circulația monedelor suedeze în spațiul est-carpatic este discuția pe marginea „falsurilor moldovenești”. Deoarece subiectul a beneficiat de atenția noastră, cu un alt prilej¹³⁰, iar stadiul descoperirilor nu a evoluat în mod spectaculos, nu intenționăm să reluăm întreaga problematică în studiul de față. Semnalăm apariția unei contribuții recente, semnată de către V. M. Butnariu, care propune o perspectivă deosebită asupra acestei chestiuni. Se consideră că cel puțin o parte din numărul impresionant de emisiuni (suedeze, poloneze, brandenburgheze) devalorizate reprezintă piese autentice, de inflație. Apariția contrafacțiilor și, implicit, a benzilor de aramă (decupate sau întregi) trebuie corelată cu expedițiile poloneze în Moldova, din anii 1686 și 1691. Asemenea emisiuni divizionare ar fi fost bătute pentru plata soldelor și ca monedă de ocupație¹³¹. De asemenea, sunt identificate criteriile de diferențiere între piesele originale și cele false, care sunt aplicate în analiza tezaurului de la Ungureni (Botoșani). În categoria contrafacțiilor, toate *fourrées*, au fost incluse monedele cu anul de emisiune redat cu greșeli sau fantezist, cele cu batere dublă, cele hibride și imitațiile¹³². Credem, totuși, că este necesară o mai mare prudență în separarea celor două grupe. Avem în vedere, în special, piesele „cu batere dublă”, destul de numeroase în descoperiri (în tezaurul de la Ungureni ele reprezintă aproape jumătate din emisiunile contrafăcute). Studiarea depozitului de la Iași (strada „Vasile Lupu”) a arătat că un număr considerabil de monede poloneze mărunte, mai ales din ultima fază de emisie (începutul secolului al XVII-lea), toate originale, au imprimare, alături de ștanța principală, una sau mai multe ștanțe (vizibile parțial). Multiplicarea lor a fost explicată, anterior, prin neglijențe în procesul de batere semimecanizată, mai ales în condițiile unor producții monetare uriașe.

Pe șilingul suedez din lotul studiat apar două puncte în spațiul dintre ștanțe, al căror rol probabil era acela de a marca, mai vizibil, locul ocupat de ștanța pe foaia metalică pe care era montată și care urma să fie imprimată¹³³. În ciuda acestor deficiențe tehnice, moneda reprezintă o emisiune originală, a cărei uzură accentuată îi susține prezența îndelungată în masa circulantă din epocă.

Monedele studiate se constituie într-un grup unitar, fiind descoperite în același nivel arheologic al unei locuințe din situl medieval de la Negrești, în urma săpăturilor sistematice. Un aspect important al cercetării

E. Nicolae, op. cit. (n. 30), p. 186; M. Gogu, *Monede medievale și moderne descoperite la Curtea domnească din Suceava*, in E. Nicolae (red. resp.), op. cit. (n. 75), p. 207.

¹²⁴ Al. Artimon, C. Eminovici, *Cercetări arheologice în așezarea medievală din comuna Ștefan cel Mare (Bacău)*, in *Carpica*, 10, 1978, p. 278; Al. Artimon, *Biserici din zona de sud-vest a Moldovei*, in *Carpica*, 26/2, 1997, p. 20.

¹²⁵ A. Bodureanu, *Cronica descoperirilor numismatice [III]*, in *Tyragetia*, 3 (18).1, 2009, p. 351; [IV], in *Tyragetia*, 4 (19).1, 2010, p. 279.

¹²⁶ Al. Artimon, op. cit., 1982 (n. 80), p. 114; idem, *Viața spirituală în orașele din sud-vestul Moldovei (sec. XIV–XVII)*, in *Arheologia Medievală*, 3, 2000, București, p. 66.

¹²⁷ A. A. Nudelman, op. cit. (n. 18), p. 142.

¹²⁸ V. M. Butnariu, op. cit. (n. 94), pp. 413–414 (tezaure de circulație din „etapa pefanariotă”); L. Munteanu, op. cit. (n. 96), p. 450 (tezaure de circulație de tip C).

¹²⁹ V. M. Butnariu, op. cit. (n. 94), pp. 413–414; aceleiași categorii aparțin și tezaurele de la Ciocâlteni (Orhei) (A. Chiroșca, *Un tezaur monetar din sec. al XVII-lea descoperit la Ciocâlteni, raionul Orhei*, in *Tyragetia*, 2 (17).2, 2008, pp. 99–112), Slobozia-Dușca (Criuleni) (A. Boldureanu, op. cit. [n. 31], p. 357), Republica Moldova (*passim*) (eadem, *Cronica descoperirilor monetare [II]*, in *Tyragetia*, 2 [17].1, 2008, p. 358) și Cosăuți (Soroca) (eadem, op. cit. [n. 125], 2010, p. 277).

¹³⁰ L. Munteanu, op. cit. (n. 55), pp. 497–502.

¹³¹ V. M. Butnariu, op. cit. (n. 94), pp. 414–424, 438.

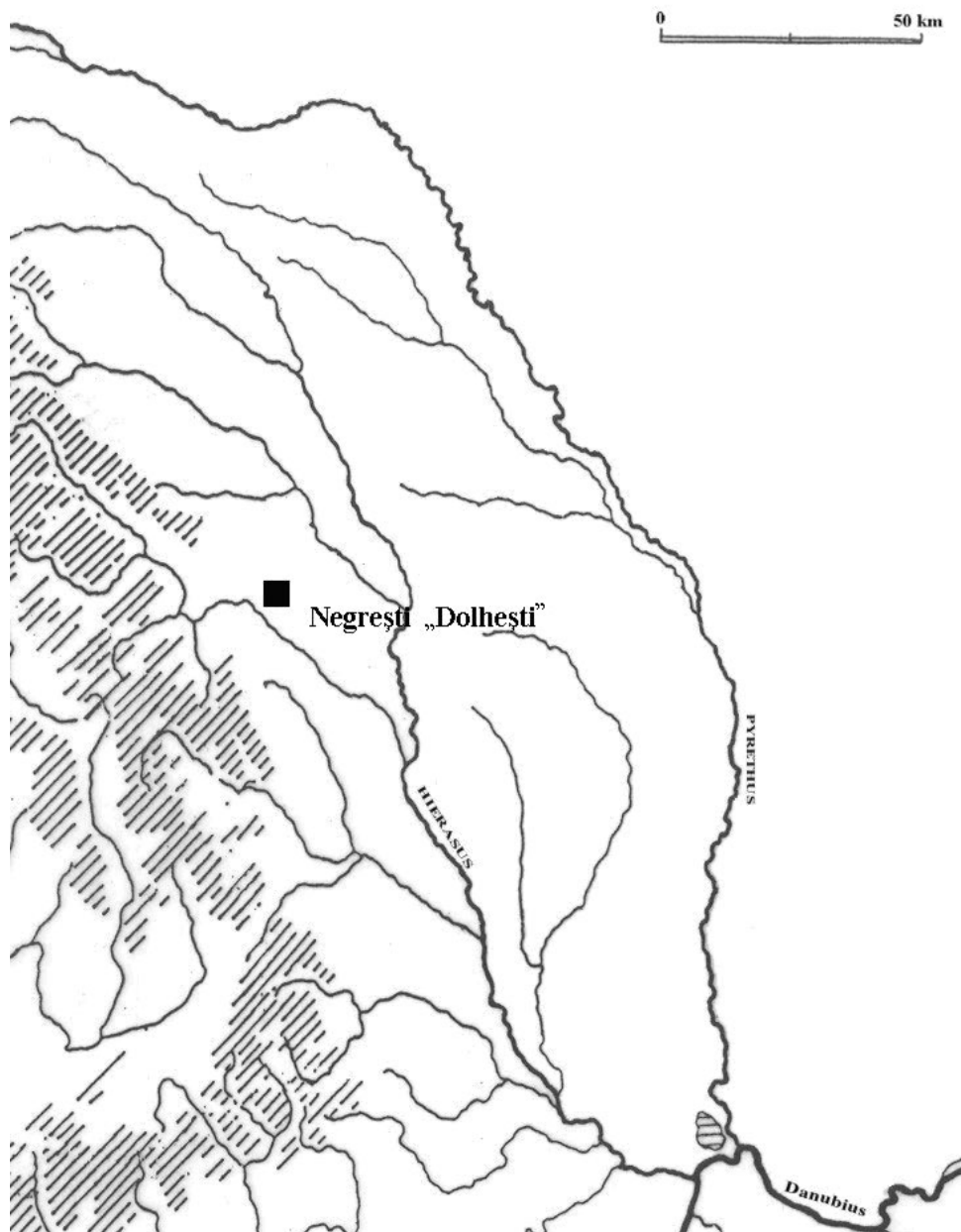
¹³² *Ibidem*, pp. 418, 423–437; *Monnaies et parures IV* (n. 19), pp. 69–81, nr. 12; a se vedea și criteriile folosite de A. Wahlstedt (A. Wahlstedt, *Om svensk-baltiska solidi, präglade i Suzava*, in *Numismatiska meddelanden*, 23, 1923, Stockholm, pp. 95–117).

¹³³ V. Mihailescu-Bîrliba, op. cit. (n. 59), pp. 406–407.

lotului de față se referă, fără îndoială, la datarea acestuia. Piese care îl compun au fost emise într-un interval cronologic destul de extins, care depășește un secol și jumătate. Dar cea mai mare parte a lor, cu excepția denarului ungiuresc, se concentrează în ultima decadă a veacului al XVI-lea și primele decenii ale celui următor. Analiza descoperirilor izolate și, mai ales, cea a tezaurilor în care apar emisiuni similare a arătat că ele se aflau, concomitent, în circulația monetară din Moldova mult mai târziu, spre jumătatea secolului al XVII-lea. Confirmarea unei asemenea situații ne oferă piesele izolate găsite la Iași (mănăstirea „Barnovschi”), dar, mai ales, depozitul de mari dimensiuni aflat, recent, în același oraș, pe strada „Vasile Lupu”. Materialul numismatic recoltat din locuința nr. 2 pare să dateze acest complex, cel mai probabil, în cea de-a doua treime a veacului al XVII-lea, fără a exclude, însă, posibilitatea extinderii limitei superioare a acestui interval.

ILLUSTRATION LIST

- Pl. 1. The map of Moldavia with the position of the mediaeval site of Negrești „Dolhești” (jud. Neamț).
Pl. 2. Coin discoveries from the mediaeval site of Negrești “Dolhești” (jud. Neamț).

Pl. 1. Harta Moldovei cu poziția sitului medieval de la Negrești „Dolhești” (jud. Neamț).

Pl. 2. Monede descoperite în situl medieval de la Negrești „Dolhești” (jud. Neamț).